



Розстріляне відродження.
Куліш, Налепинська-Бойчук,
Падалка, Підмогильний,
Плужник, К. Поліщук,
Свідзінський



Харків
«Фоліо»
2023

Микола Куліш



Микола Куліш народився 18 грудня 1892-го в Чаплинці Дніпровського повіту Таврійської губернії. З дев'яти років навчався у церковнопарафіяльній школі. Потому навчався в Олешківському міському чотирикласному училищі, в Олешківській прогімназії, але там не довчився, бо навчальний заклад закрили. Коли Миколі було 22 роки, він надіслав документи до Новоросійського університету на філологічний факультет, де його навіть зачислили на перший курс. Проте завадив початок Першої світової війни — у серпні 1914 року абітурієнта мобілізували до війська. Відправили до Одеської школи прапорщиків, після закінчення якої він вирушив на фронт. 20 вересня 1916-го підпоручик 224-го піхотного Юхновського полку 56 піхотної дивізії був поранений. Під час Лютневої революції 1917 року став на її бік.

З початку 1918-го — голова Олешківської ради робітничих і селянських депутатів. У липні 1919 року сформував Дніпровський селянський полк у складі Червоної армії. Після демобілізації керував органами народної освіти в Олешківському повіті, редагував газету «Червоний шлях» у Єлизаветграді. 1925-го переїхав до Харкова, де увійшов до літературної організації ВАПЛІТЕ. Бачачи Голодомор 1933 року, розчарувався у революційних ідеях.

На першому Всесоюзному з'їзді радянських письменників, що відбувся 17 серпня — 1 вересня 1934-го Миколу Куліша оголосили буржуазно-націоналістичним драматургом. У грудні його заарештували, звинуватили у приналежності до націоналістичної терористичної організації і зв'язках із ОУН і засудили до десяти років Соловецьких таборів. На Соловках утримували в суворій ізоляції. 3 листопада 1937 року за постановою «особливої трійки» НКВС розстріляли в урочищі Сандармох Медвеж'єгорського району Карелії.

МАКЛЕНА ГРАСА

Дія перша

I

1

Вдосвіта Анеля будила матір — неголосно, схвильовано:

— Мамо! Матусенько, люба! Чуєш, мамо? Та про-
снися ж!

Мати. А-а-а! Це ти, Анелько? Що? У тата знову
ядуха?

Анеля. Ні-ні! Тато спить. Це мені треба зараз з то-
бою поговорити, а ти щоб з татом... До десятої години
треба... Ой, мамцю! Яке це для мене несподіване щастя!
Та й для тебе теж, я вважаю. Еге ж, мамочко? Це просто
якийсь небесний сюрприз!

Мати. Ти ще не лягала спати?

Анеля. Мамусю, не можу! Пан Владек освідчився
мені в коханні. Віддає руку й серце.

Мати. Пан Владек?

Анеля. Пан Владек!

Мати. Зарембський? Наш хазяїн?

Анеля. Я й сама зразу не повірила, поки він не став
навколішки... ось так... *(Стала на коліна, цілує матері*

руку). «Анелю, — говорить, — Анелю!.. Будь мені за дружину...»

Мати (*сама до себе*). Матінко Божа! Це мені, либонь, сниться, а я, дурна, і насправді... Адже це сон... Авжеж, сон!.. (*Лягає*). Матінко Божа, — сон!..

Анеля (*цілує матір*). Мамо!..

Мати. Со-он!..

Анеля. Мамо, це такий сон, що я вже не засну і тобі не дам, доки ти не поговориш про це з татом. Пан Владек особливо прохав, щоб я поговорила з татом. А я сама не можу. Поговори ти! Невже тато буде проти? Адже це моє щастя! Зарембський — мій чоловік! Чому ж ти не рада, мамуню?

Мати. Я рада, Анелько, але постривай. Як же це так сталося? Недавно приїхав із Варшави, де, либонь, найвродливіші панянки до нього горнулися.

Анеля. Але я йому більше за всіх сподобалась. Він каже, що саме про таку, як я, матусенько, він мріяв, про таку ніжну й чисту, як весняна берізка, каже, в костельній ограді. «Варшавські панянки, — каже, вирости під сьайвом електрики, ви ж, — каже, — панно Анелю, під нашим чудовим польським сонцем!..».

Мати. Так і сказав?

Анеля. Точнісінько.

Мати. Але стривай. Він приїхав ненадовго, лише втихомирити на фабриці страйк...

Анеля. А тепер житиме тут, при фабриці. Буде сам господарювати. Без нього тут справи погані — страйки і всяке таке інше. Йому, бідолашному, потрібні гроші. А коли б ти знала, який він освічений, розумний! Який патріот! Скажи, невже тато може не погодитися на мій шлюб із ним? З паном Владеком? Зарембським? Адже зараз тато лише маклер Владека, а тоді він буде тестем,

он на тому балконі каву питиме. І ти, мамунечко, теж прийдеш в гості до мене, до такого зятя. А ти, може, й житимеш у мене...

Мати. Стривай, Анелько, стривай... (*Іде до вікна, відчиняє, щипає себе*). А таки й справді не сон... Та я не певна, чи зрадіє тато. В нього до Зарембського ніколи не лежало серце. Завжди лаяв його за те, що пан Владек не вміє господарювати. «Коли б мені, — казав, — дісталась така фабрика, такі будинки, я б уже давно був мільйонером». Щоправда, тепер вже не лає. Навіть навпаки — неначе радіє тому, що раніше лаяв. Та хіба тата збагнеш? Але я побалакаю! Та й треба ж, нарешті!.. Ти справді панянка на порі... (*Поцілувала Анелю*). Побалакаю... Може, навіть завтра... Завтра свято...

Анеля. Мамо! Треба сьогодні!

Мати. Сьогодні — не знаю... Ти ж сама бачиш, в якому він клопоті. Допізна щось обмірковує і підраховує. Навіть заговорюватися став. Як тут до нього приступитися?

Десь кашляють.

Тсс... Здається, вже встав... Ні, не можна сьогодні.

Анеля. Тільки сьогодні, мамунечко любя! Я дала слово панові Владеку, що поговорю про його сватання сьогодні ж. О десятій годині він чекатиме нашої... татової відповіді... Мамусю! Я помру, якщо ти сьогодні не поговориш...

Мати. Ой, Матінко Божа! Все тепер на світі таке раптове, таке несподіване. Все мовби з-за рогу. (*Зачиняє вікно*). І радість. Трах!.. Не знаю, радіти чи плакати. Матінко Божа!..

З підвалу вилізла Маклена. Крикнула вниз, у віконце:
 — Христинко, вставай! Поки рано — на канави гай-немо. Може, щось знайдемо. Ти — трісочки, я — кістки або картоплю, зваримо. Адже сьогодні батькові на фабрику. Сьогодні вона, може, працюватиме. *(Вмиваючись, спокушала Христинку).* Поглянь, який ранок сьогодні! А сонечко, бач, яке! Такого ще зроду-віку не було, да лебі. Онде й Кунд уже встав. Гріється. *(Свиснула собаці, що сидить на прив'язі біля будки кінець двору).* Кундику! Здоров був! *(Витираючись, побачила гусей десь у небі).* А он гуси летять. Та які! Точнісінько як у казці. Пам'ятаєш — мама нам розказувала! *(Наспівує мотив із казки про Івасика-Телесика).*

Гуси, гуси, гусенята!
 Візьміть мене на крилята
 Та понесіть...

(До гусей вгору) Гел-гел-гел! Куди, питаєте? *(Задумалась, махнула рукою на схід, далеко).*

Та понесіть туди, туди,
 Туди, куди я думаю...

(До Христинки вниз). Ой, Христинко, мене вже беруть гуси! Ой, несуть! Ой, вставай! Ой, прощай! *(Неначе й справді її несуть гуси).* Проща-ай! *(По навіз).* Вставай, Христинко! Ось я вже й повернулась, а ти все спиш. Час на канави. А то інші розберуть геть-чисто все і ми знову будем не ївши. Вставай! *(Збирається йти).* По дорозі я тобі розкажу щось цікаве-прецікаве. Про що агітатор учора на таємних зборах розповідав, товариш Окрай. А я підслухала. У Радах не розказують, а вже будують казки, Христинко! Про це я тобі розкажу дорогою. Вставай!

Анелин батько з ганку:

— Слухай, як там тебе, Маклена, чи що! Ти мені заважаєш. Я вже двічі казав твоєму батькові, щоб ви під ганком взагалі не розмовляли. Мені тепер потрібне чисте й тихе повітря. А ви надто галасливі. Особливо ти.

Маклена. Прошу в пана пробачення. Але мені дуже потрібно було розбудити Христинку. Та я тепер будитиму її тихо, щоб вам не заважати. Можна? (*Павза. Бачачи, що він зневажливо мовчить, вона — пошепки*). Христинко, чуєш? Зараз мені вставай! Я вже не можу голосно тебе будити. Пан Зброжек уже не спить — сидить над нами, на ганку. І ми заважаємо йому сидіти, розумієш?

Зброжек. Не сидіти, а думати, міркувати, рахувати заважаєш. Тобто ти заважаєш мені робити те, чого сама ніколи не робиш. Бо ти не вмієш думати з батька-матері, з діда-прадіда. Ось і нині: навіщо тобі чіпати, не подумавши, гусей? Твої вони, чи що?

Маклена. А я думала, що вони й не ваші. Летять собі, подумала, гуси. Як у казці.

Зброжек. А не подумала, що це, може, ще й не гуси, а журавлі чи бусли? Ті, що, хоча й приносять батькам малят, але ніколи — чуєш, ніколи — не беруть на крила великих і дорослих, навіть таких легких на віру, як ти...

Маклена (*наїжилася*). Знаю. І малят вони зовсім не приносять... (*Пошепки*). Навіть таких важких, як ви. Та хіба це цікаво? Мама Христинку народила і вмерла. А тепер, хоч би й можна було полетіти, хіба ж полетиш, коли їй ще й семи немає? Христинко, чуєш? Вставай, кажу тобі!

Зброжек. Знову ти не думаєш. Навіщо, наприклад, ти її будиш? Поратися? Але ж у вас анічогісінько нема. Працювати? Ви вже місяць безробітні. Чи, може, їсти? Тоді так і скажи: вставай їсти! Вона вмить схопиться.

Маклена (*раптом нервово, з хворобливою злістю*). Вставай, кажу! Вставай, а то дам! Їй же Богу, поб'ю! Поб'ю, поб'ю!

Зброжек. Ну, от... Вона тому й не встає. Хіба ж так можна? Будить, щоб побити. Та ще таку маленьку. Це вже занадто навіть для вас, жебраків. Це — як дорікав мені за комірне твій батько. «Знущання», «здирство», еге ж! (*До Стефана Граси, який, насилу переставляючи набряклі ноги, вийшов з підвалу*). Це вже, як ти говорив мені, пане Стефане, тиранство. Тираном мене вважає пан Стефан, а я йому й сьогодні перший кажу: добридень! Га?

4

Граса (*глухо*). Добридень!

Зброжек. Я дочку уму-розуму вчу. Будити, кажу, коли нічого їсти й робити, будити таку маленьку дівчинку, щоб побити її, — хіба ж це не тиранство, кажу?

Граса (*до Маклени*). Навіщо ти її будиш?

Маклена. Вона сама просила...

Граса. Навіщо?

Маклена. Але ж вам сьогодні, може, на фабрику, от я вчора й подумала... Ми з нею разом надумали раненько на кана... на базар...

Граса (*перебив*). Іди додому!

Маклена. Поки інші не розхапали...

Граса. Я маю поговорити з паном Зброжеком. Іди! (*Почекавши, доки Маклена пішла в підвал. До Зброжека*).

Вам хочеться ще раз нагадати про комірне, то краще нагадайте мені. Це буде розумніше.

Зброжек. Розумніше було б уже не нагадувати, а прямо звернутися до поліції, а то й в дефензиву. А я й справді такий дурень, що не тільки не звертаюсь, а навпаки: коли мені заважають уже думати про власні інтереси на моєму ж ганочку, я ще говорю з нього. Та як говорю! Неначе це не мій ганок, а сеймова трибуна, і я тут не господар, а щонайлівіший соціалістичний депутат, перепрошую на слові...

Граса. Та пан тут і не господар, а тільки орендар, маклер. Вчора наш страйковий комітет додав іще одну вимогу, якої ми будемо домагатися, хоч би ще місяць довелося голодувати, хоч би пан маклер вигнав мене з цього підвалу, — і доможемося!

Зброжек. Яка ж вимога?

Граса. Щоб зовсім не було квартирних орендарів і маклерів. Геть їх! Так уже сказали пепеесівці¹. І ви будете тут не орендарем, а службовцем, з такими ж правами, як і я.

Зброжек. Я вже вище на цілий поверх.

Граса. Буде пан вище на поверх, на два, та не буде вище, ніж наші права. Так говорили пепеесівці.

Зброжек. Моя програма досі була така: всі ми не власники, а лише орендарі свого життя. Та коли, ти кажеш, ви почали вже домагатися ліквідації орендарства і таке інше, то доведеться, хай милує мене Бог, стати власником свого життя. Але куди ви штовхаєте світ, товариші? Куди? Вам здається — в свій бік, а виходить навпаки. Ось я був звичайнісіньким орендарем цього будинку, маклером, а стану тут господарем. А пепеес-

¹ ППС — Польська соціалістична партія.

сівцям скажіть, Стефане, що по золотій драбині можна перелізти через будь-які високі права.

Ґраса. Тоді я скажу, що нам комуністи кажуть: навіть золота драбина стоїть на наших підвалах. Підкопаємо! Перекинемо! Не станете!

Зброжек. Це так говорив Окрай. Кривенький. Уже не говоритиме. Ого! Сьогодні ж стану. Не віриш? Так ось же, не встигнеш дійти ти і страйкарі сьогодні до фабрики Зарембського, як ви почуєте: ваші вимоги не тільки не задоволені, але всіх вас звільнено. Фабрику Зарембського й ось оцей будинок його продають з молотка! Еге ж. Криза трясє Польщу, як чорт суху осіку. Криза потрясає світ. У всіх голова йде обертом, навіть у лікарів. А коли у всіх голови йдуть обертом, і навіть у лікарів, то в маклерів вони менше паморочаться, і тоді маклери пишуть рецепти навіть для врятування світу. Еге ж! Але ближче, ближче до нас. Фабрика сьогодні продається. Немає покупця. А коли нема покупця, тоді її купує маклер. Перед цим він тільки розмірковує, що вигідніше виробляти на цій фабриці: консерви, як раніше, цигарки чи ручні гранати. А коли він про це думає, треба, щоб той, хто живе під ганком, не заважав йому думати! Рахувати! Міркувати! Підраховувати!

Ґраса. Пан Зброжек тоді скаже «гоп», як вискочить он на той балкон. А доти він як був, так і буде тут підпанком. І маклером. Думайте, та не заважайте і нам. Не затьмарюйте ви перші неба! Не загорожуйте сонця! А то вдарить буря! (*Пішов*).

5

Визирнула жінка Зброжека:

— Ти вже встав, Юзю?

Зброжек. Так! Сьогодні мій день! Ось він уже почався. Ранок — як банк, сонце — як золотий долар. Ще одна, остання година. (*Глянув на годинника*). Ні! Банк відчиняється о десятій, ще три години, ще три години, лише три години — і я заспіваю, крикну... Що я крикну? Ага! Я буду гучно приказувати: дивен — Бог! Дивен — Бог! Дивен — Бог!

Жінка Зброжека. Дати тобі кави?

Зброжек. Дивен — Бог! Дивен — Бог! Дивен — Бог!

Жінка Зброжека. Що з тобою? У тебе зараз такі очі...

Зброжек. Які?

Жінка Зброжека. Надто блискучі якісь...

Зброжек. Блискучі? Будуть золоті! Дивен — Бог! Дивен — Бог! Бог — дивен! Дивен — Бог! Та я колись, іще хлопчиком, любив складати з камінців палац з високим балконом. Він сто разів розвалювався, але я його знову будував і, коли доводив до кінця, починав славити Бога: дивен — Бог, дивен — Бог! Коли ж руйнувався — лаявся: чорт — Бог, чорт — Бог, чорт — Бог!.. Зараз я добудовую одну справу, як палац з балконом. Двадцять три роки вивершую її. Це значить — двісті сімдесят шість місяців, сто дев'яносто вісім тисяч сімсот двадцять годин. І ось залишилось три. Через три години я зйду он на той високий балкон! (*Показав на балкон Зарембського*). Анельку звезду! Як на трон! І фотографа покличу. А сам позаду неї питиму каву, і ти (*до жінки*) праворуч од мене. Ні, ліворуч, бо праворуч стане наш майбутній зять...

Жінка Зброжека. Юзю! Ти вже, слава Богу, все знаєш. Ах, яка це радість! Уяви, я шойно збиралася сказати тобі про це, а ти вже знаєш. Я кажу Анельці: татові ніколи, зачекай, а ти вже все знаєш — і про балкон, і про каву, Юзю! Адже це таке щастя, така честь, така висока

честь, що в мене зараз голова іде обертом! Подумай тільки — сидіти на такому високому балконі, на такому шляхетному балконі, а праворуч — пан Зарембський, наш зять, подумай!..

Зброжек. Бачу, що в тебе справді в голові запаморочилось. Я відчиняю двері на балкон Зарембського аукційним молотком, купую за пів ціни його фабрику і цей будинок, то за це Зарембський, у якого гонору більше, ніж у мене в банку грошей, стане зятем, подумай-но, баб'яча голова!

Жінка Зброжека. Та як же ж це? Так він освідчився вже Анельці в коханні, віддає їй руку й серце...

Зброжек. Хто?

Жінка Зброжека. Пан Владек Зарембський.

Зброжек. Ти встала чи досі ще спиш?

Жінка Зброжека. Я вже не знаю. Я казала Анельці, що це сон, а вона божиться, що ні. Навколішки став, ось так. *(Показала).* «Анелю, — каже, — Анелю, ви, як весняна берізка в костельній ограді...» Анеля мені теж про цей балкон і каву... Я їй подумала, що ти про це вже знаєш.

Зброжек. То це насправді було?

Жінка Зброжека. Що?

Зброжек. Що Зарембський освідчився Анелі?

Жінка Зброжека. Я не знаю. Анелька божиться, що освідчився.

Зброжек. Коли?

Жінка Зброжека. Сьогодні вночі. Я сама віри не йняла, Юзю. Думала, що Анелька вві сні прийшла і розповідає це. Але встала, вмилася, Богові помолилась і ще раз звеліла Анельці розказати. Освідчився. «Я, — каже, — бачив у Варшаві панянок, але такої, як ви, Анелю, немає в цілому світі, такої ніжної і чистої,

як берізка в костельній ограді». А який він шляхетний, Юзю! Який вихований! «Спитайте, — каже, — зараз же спитайте, Анелю, у вашого тата, як він поставиться до мого сватання, що скаже, яке буде його слово». Просив, щоб ти сьогодні ж дав відповідь. Дуже просив, щоб сьогодні. До десятої години — Анельку просив. Між іншим, у Варшаву вже не їде, житиме тут, тому що справи на фабриці склалися дуже погано і потрібно, каже Анельці, налагодити...

Зброжек. На Анельчині, тобто на мої гроші? Го-го! Тепер я зрозумів усе. Криза закрила йому фабрику, як гробар труну. Консерви гниють, робітник не пішов на зменшення зарплати, страйкує, кредитори напосідають, банкрутство, фабрика продається з торгів. Зброжек купує — пішла вчора чутка. Так він надумав: одружуся з дочкою Зброжека і на його гроші відкуплю в нього ж свою фабрику. Дзуськи! Пан Зброжек думав про цю фабрику трохи довше. Він складав свої думки про неї двадцять три роки, по камінцеві, як палац у дитинстві. Та щоб пан Зарембський зруйнував тепер цей палац за одну мить в такий нахабний спосіб — через любовний перелаз? Го-го-го! У нього ще голова, видно, не закрутилась. То завтра закрутиться і крутитиметься навколо мене, як земля, кажуть, крутиться навколо сонця. Ось тоді, можливо, я й візьму його за зятя.

Жінка Зброжека. А, може, ти купив би у когось іншого фабрику, Юзю?

Зброжек. У дуже розумного чоловіка завжди дурна жінка — так кажуть. І навпаки. Та не куплю сьогодні я, то завтра купить хтось інший і скаже нам — киш із цього двору. А купити в когось іншого ще бракує грошей, голубко. Треба думати, голубко, а не крутити розумом, як теля хвостом. Дай мені новий піджак, я зараз піду

в банк, а звідти на торги. На торги до зятя! Го-го! До зятя!

Жінка Зброжека. Ох, Юзю! Ти жартуєш, а він такий шляхетний. Адже він справжній шляхтич з дуже старовинним гербом, Анеля каже. Що ж тепер йому сказати? Яку дати відповідь?

Зброжек. Що? Нічого! Як? Ніяк! А втім, стривай. Ти кажеш, він сьогодні просить відповіді? До десятої години? Тобто до сьогоднішніх торгів? Тоді хай Анелька скаже йому так: до десятої години і увесь сьогоднішній день татові ніколи. Та якщо пан Владек справді — чуєш? — справді полюбив Анельку, хай приходять через три дні.

Жінка Зброжека. Ти даєш згоду?

Зброжек. Без фабрики. *(Пішов).*

Жінка Зброжека. Анелю! Де ти? Через три дні! *(Вибігла).*

II

1

Не минуло й години, як пишно вбрана Анеля вже чекала пана Зарембського кінець двору в саду. Щохвилини позирала на ручний золотий годинник-браслет. Навіть труснула — чи не зупинився. Бачить — вийшла з кошиком Маклена.

Анеля. Маклено! Маклено! Почекай хвилинку. Ти не знаєш, котра година? Ох, я забула, що у вас немає годинника. Але ти, здається, по сонцю вгадуєш. Скажи, котра тепер година по сонцю?

Маклена. А навіщо по сонцю, коли я щойно чула, як на магістратській башті пробило три чверті на десяту.

Анеля. Це, певне, хвилин п'ять тому?

Маклена. От щойно.

Анеля. Як же ж це я не чула? Хоч і на моєму теж за чверть десята. Які довгі години сьогодні! Треба було б навпаки. Зараз осінь. Восени дні короткі, а ночі довгі. *(Радо зітхнула)*. Ночі довгі. То восени цікавіше вийти заміж. Як ти вважаєш? Ти постривай, Маклено! Куди ти?

Маклена. Мені ніколи, панно Анелю.

Анеля. Скажіть, будь ласка, їм ніколи! Та хіба може бути ніколи безробітним!

Маклена. Це вам краще знати. Адже ви все без роботи, завжди без роботи!

Анеля. Відтоді, як ти послужила на фабриці, ти страшенно зіпсувалася, Маклено. Особливо морально — стала неввічлива, груба, зухвала. Але я не буду тобі зараз дорікати цим. І за давні твої непристойності — пам'ятаєш? — не буду. Не такий у мене сьогодні день, і взагалі я сама не така. Зараз у мене так ясно, так ясно на душі, ніби хтось вінчальні свічки позасвічував, ніби хтось вже вінчальних пісень співа!.. А правда, сьогодні дійсно неначе якийсь вінчальний день? Голубий, чудесний, а ось оцей клен, поглянь, як ксьондз у золотій ризи... А втім, навіщо я тобі це кажу? Ти ж, бідолашна, мабуть, не відчуваєш природи і не розумієш поезії. Ти ось, певне, і не чуєш, як десь, неначе в повітрі, хтось грає на піаніно. Яка чудова музика!

Маклена. Це в сорок третьому номері. Там і вчора о цій порі грали. Там панночка хоч музики навчається...

Анеля. Правда ж, чути щось весільне? Весільний полонез! Тра-та-та-там-там! Ах, Маклено, коли б ти тільки знала! Я за три дні вийду заміж. І вгадай — за кого? От угадай! Якщо вгадаєш, я подарую тобі... Ну, що тобі по-

дарувати?... Ні, я краще, як тільки вийду заміж, візьму тебе покоївкою до себе. Покоївкою!

Маклена. Я не піду.

Анеля. Чому? Ти будеш в чистоті ходити, в теплі жити. У тебе буде окрема кімната. Я подарую тобі духи. Куплю капелюшок. Ти будеш, як в ілюстрованому родинному журналі на картинці: «Молода пані з покоївкою». Не добереш одразу, хто з них пані, поки не придивишся. Так вони одягнені.

Маклена. А коли б подивилися на роздягнених, то їй не розпізнали б, напевне. Я раз бачила не на картинці, а в купальні. Так подумала на покоївку, що то пані... Та я не піду! Я думаю зовсім про інше...

Анеля. Ти надто вульгарна, Маклено. Але мені шкода тебе. Ростеш ти, як кропива на пустирі. Ти навіть не ходиш на свято Божого тіла. Чому ти не запишешся в сестринство найсолодшого серця Ісусового? Краще вже тобі бути довічною нареченою. Все одно ти не спізнаєш справжнього й чистого кохання. Ах, Маклено! Мені дуже шкода тебе. Ти так і проживеш босою. Ніколи в тебе не буде ні будуара, ні спальні. В таких бідолашних спальнях часто буває, як от у Магди, на вулиці...

Маклена реучко іде.

Стривай! Куди ж ти? Яка ти стала нечемна! Не дослухавши, навіть не перепросивши, тікаєш. Я хочу тебе пожаліти, а ти, як їжачок. Спитала, куди ідеш, а ти не хочеш мені сказати.

Маклена. І не скажу!

Анеля. Не скажеш? Та я й так знаю куди. На канави. Кістки і всякі покидьки на їжу збирати. Я ж добре знаю, що позавчора ти зварила юшку з якихось смердючих покидьків, а вчора побилась на канавах з якимсь жebraком, нічого не знайшла, і ви сиділи цілий день не

ївши. Так? Ну, скажи ж, що так. Ух, яка ти гордячка! І все ж, мені тебе шкода, Маклено. Не віриш? (*Кричить*). Мамо! Чуєш, мамо!

2

На ганок вийшла жінка Зброжека.

Анеля. Мамочко, звели Марині принести зараз сюди все, що залишилося від сніданку. В моєму кошику.

Жінка Зброжека. А що їстиме Жужелька?

Анеля (*зморщила брови*). Мамо!

Жінка Зброжека. Ах, Матінко Божа! І тут несподіванка. Пішла на побачення — годує жебрачку.

Анеля (*до Маклени*). Не подумай, що це об'їдки, Маклено. Боронь Боже! Я відбираю в кошик все найсмачніше. В той кошик, в якому я носила снідати в гімназію. Це мій другий сніданок.

3

Служниця винесла кошик.

Анеля. Бач, це той кошик, а в ньому глянь що. Ціла котлетка, бісквіт, три плитки шоколаду, коржики, булка. Коли я вийду заміж — а це буде через три дні — приходь до мене по цей кошик. Хоч щодня приходь. Чому ж ти не береш? Невже не візьмеш? Не хочеш? Бери! Ну, бери, кажу, а то звелю віднести назад. І таки справді Жужельці віддам... Бери!

Маклена (*взявши кошик, тримає його якусь мить, потім рвучко йде до собачої будки і кидає*). На, Кунде, а то й справді віддадуть Жужельці! Хоч пан Зброжек і каже, що чим собака голодніший, тим краще стереже, проте бач, як годують свою Жужельку. Та він і про робітників

це говорить: «Чим, — каже, — робітник голодніший, тим дешевше і довше він працює». Недарма товариш Окрай казав, що пани нас більше люблять, коли ми голодні, хоч самі вони лише тоді добрі, як сплять. За це я їх і не люблю, навіть коли сплю, і коли б моя сила, я їм таке зробила б, як там (жест на схід) зробили.

Анеля. Боже! Вона вже більшовичка!

Маклена. І вийду заміж за більшовика, от! Навіть мрію. В тюрму піду. В одиночній камері буду. А до вас не піду, хоч і в окрему кімнату.

Анеля. Тоді віддай назад.

Маклена. Їж, Кунде! Лихо жене нас на вулицю, з голоду і я, може, зроблю собі там спальню, але я ніколи не зроблю, Кунде, із своєї спальні вулицю, як це роблять всі чисто пані і, певне, зробить і панна Анеля.

Анеля. Грубіянка! Невдячна тварюка! За що? (*Навіть заплакала*). Віддай!

Маклена. Їж, Кунде! А що не з'їси, мені віддаси — від тебе візьму радо!

Анеля. Зараз же віддай! (*Хоче взяти об їдки, але собака гарчить*). Віддай! Від-да-ай, кажу!

4

*Пан Зарембський з газетою. Зупиняючись, дивиться:
— Панно Анелю!*

Маклена відійшла.

Анеля (*отямившись*). Ах, даруйте, пане Владек! Я в такій вульгарній сцені. Але уявіть! Вона збирає там, за канавами, різну покидь, кістки й таке інше і варить юшку. Батько безробітний. Матері немає. Мені стало шкода її. Я наказала принести їй усе, що залишилося від сніданку: цілу котлету, бісквіт, три плитки шоколаду,

ЗМІСТ

Микола Куліш	3
Маклена Граса	5
Дія перша.	5
Дія друга	29
Дія третя	53
Софія Налепинська-Бойчук	67
Іван Падалка	69
Валер'ян Підмогильний	71
Невеличка драма. <i>Роман на одну частину</i> (<i>скорочено</i>)	73
На світі іва зовсім сама...	73
Квіти невідомого лицаря	87
Прекрасна сирена Ірена	106
Четверо в одній кімнаті, крім дівчини	126
Двоє в одній кімнаті, крім дівчини	143
Один у кімнаті з дівчиною	161
Євген Плужник	169
Недуга. <i>Роман (скорочено)</i>	171
«А він молодий-молодий...».	267
Галілей.	268

«Для вас, історики майбутні...»	286
Шевченко	287
Канів (<i>Скорочено</i>)	288
Клим Поліщук	309
Гад Звіринецький	311
Володимир Свідзінський	321
«Біла пушинка пливе над сіножаттю...»	323
«Настане день мій сумний...»	324
«Синій, з смужками золотими...»	325
«Прийшов до саду, де був хлопчиком...»	327
Зрада.	328
«Іде хлопчик по місту...».	330
Mortalia	331
«В колі світла електричного...»	336
«Над Чорним морем, на Пазур-горі...»	337
«Легібно шумлять айланті...»	338
Сум-озеро	340
Сонцева помста. <i>Східна легенда</i>	344